

Levensloop van de mens

Over: reis, levensloop, tocht: Bauman, Grøndahl, Kaváfis, Konrad, de Moor, Musil, Pessoa

Over: levensfasen: Bogan, Brodsky, Knausgård

Over: tussen geboorte en dood: van Paemel

Over: levenservaring: Mercier

Biologisch gezien kunnen we ons leven als een rechte lijn voorstellen, met een vaste volgorde: van jeugdig naar oud. Dat maakt ons leven erg inzichtelijk. Maar onze levensloop als historisch proces is veel minder rechtlijnig en daarom ook minder inzichtelijk. Het is geen kunst om te voorspellen, dat we ooit oud zullen worden en dood zullen gaan. Maar wie kan voorspellen, wat hem in het leven allemaal zal overkomen, wat hij zal doen of denken? Hier begint een heel ander proces, waar we graag inzicht in willen hebben. Dit zou alleen kunnen, als alles wat ons overkomt voor ons een duidelijke betekenis had en al deze betekenissen samen een totale zin van ons leven zouden opleveren. Het leven als een 'open boek'.

Dit is een prachtige droom. Helaas klopt het maar gedeeltelijk met de werkelijkheid van ons leven. Het probleem begint al met het feit, dat onze levensloop geen rechte lijn vertoont, maar veeleer spiraalsgewijs of via omwegen verloopt. We merken dit al, als wij aan anderen ons levensverhaal willen vertellen. We selecteren uit het geheel bepaalde gebeurtenissen, die meer invloed in ons leven hebben gehad dan andere. Veel dagelijkse ervaringen die we opdoen hebben een incidenteel en alledaags karakter. Ze komen niet uit boven de betekenis die ze op een bepaald moment hebben. Ze horen tot het anekdotische van ons leven. Ze bepalen de rechtlijnige loop van ons leven, waarin weinig belangrijks gebeurt. Ze maken de voortgang van ons leven mogelijk, maar bieden geen nieuwe levenservaringen meer. 'Het leven gaat zijn gewone gangetje'. Het zijn juist de dramatische momenten en ervaringen, die ver boven hun actuele betekenis uit gaan en waarde voor heel ons leven krijgen' (Koek G. 1993, 125).

Zygmunt Bauman (1925) - De pelgrim en de toerist

Voor Bauman was een pelgrimstocht, zoals onze voorouders die beleefden, een heldere weg, met een duidelijk maatschappelijk ideaal en een vaste eindbestemming. Wij voelen ons veel meer toeristen op de wereld, zonder een vaste woonplaats en een vaste bestemming. Er is voor ons geen huis voor het leven, dat we aan onze kinderen kunnen overdragen.

'Onze voorouders van pakweg honderd jaar geleden beschouwden zichzelf veelal als pelgrims die door het leven trokken. Ze wisten al op vrij jonge leeftijd, vanaf het begin van hun levenslange reis, waar ze uiteindelijk moesten of wilden uitkomen en welke wegen ze dienden te bewandelen en welke heuvels ze moesten beklimmen om die bestemming te bereiken [...]. Ze bezagen de wereld die ze bewoonden in het licht van hun eigen levensdoelen, zoals een pelgrim – en stelden zich voor dat de wereld afstevende op een reeds vaststaande bestemming, die op de kaart stond aangegeven, net als de wegen via welke deze kon worden bereikt. Ze noemden die bestemming de 'goede' samenleving en de route die moest worden afgelegd om daar te komen, noemde ze vooruitgang. 'In tegenstelling tot onze voorgangers uit oude en meer recente tijden voelen wij ons eerder 'toeristen op de wereld'. Net als toeristen zwalken we van het ene onbekende oord naar het andere, besluiteloos over ons volgende reisdoel als de bekoring van de huidige plek is uitgewerkt, wat vroeg of laat zal gebeuren, of als de betaalde huur opraakt en er geen vervangende accommodatie te vinden is. Net als toeristen beschouwen we de plaats waar we ons momenteel bevinden als een tijdelijk onderkomen, een motel of kampeerplaats, en niet als een huis voor het leven, een huis dat we geërfd hebben en op onze beurt aan onze kinderen zullen nalaten' (Bauman Z. 2005, 22-23)

Louise Bogan (1897-1970): levensfasen

De dichteres Louise Bogan ziet een verschil in beleving tussen de levensfasen van de mens mens.

*'Eerst wensen we, dat ons leven romantisch is;
later, dat het dragelijk is;
tenslotte, dat het begrijpelijk is'.
(Bogan L. in: Koek G. 1993, 135)*

Joseph Brodsky (1940-1996) - Geen mijlpalen in het leven

Voor Brodsky zijn er geen mijlpalen in het leven. Zelfs de levensfasen als kinderjaren, volwassenheid, enz. vindt hij hiervoor niet geschikt. Daarvoor is het leven te vloeiend en vormeloos van aard. Alleen de dood is een echte mijlpaal, maar dat kan de mens niet overzien. Brodsky gelooft daarom ook niet echt in het verstrijken van de tijd. Alles is hetzelfde.

'Ik ben altijd jaloers geweest op de negentiende-eeuwse figuren die terugblikkend wisten aan te geven wat de mijlpalen in hun leven, in hun ontwikkeling waren geweest. Een overgang, en nieuwe fase werd door een gebeurtenis gemarkeerd. Ik heb het over schrijvers; maar wat me eigenlijk voor ogen staat is het vermogen van een bepaald slag mensen om hun leven te rationaliseren, om de dingen afzonderlijk, zo niet duidelijk te zien. En ik zie wel dat dit verschijnsel niet tot de negentiende eeuw beperkt mag worden. Toch is het in mijn leven vooral een literair verschijnsel. Hetzij door een fundamenteel gebrek van mijn geest, hetzij door de vloeibare, vormloze aard van het leven zelf, ben ik nooit in staat geweest een mijlpaal, laat staan een boei, te ontdekken. Als er al zo iets als een mijlpaal bestaat, dan is het datgene wat ik zelf niet onder ogen zal kunnen zien, namelijk de dood. In zekere zin heeft er nooit zoiets als de kindertijd bestaan. Deze categorieën – kindertijd, volwassenheid, rijpheid- hebben voor mij iets zeer vreemds, en als ik ze in een gesprek af en toe toch gebruik dan beschouw ik ze stilzwijgend, voor mijzelf, altijd als geleend' (Brodsky J. 1987, 23-24).

Jens Christian Grøndahl (1959) - Levensgeschiedenissen

Uit de literatuur van Grøndahl heb ik drie citaten gehaald die allemaal over de loop van het menselijk leven gaan. Het eerste heeft betrekking op het gevoel, dat je ouder wordt en anders tegen het leven gaat aankijken. Het tweede geeft door de ogen van Ingrid (de dochter) een beeld van drie generaties die elkaar toevallig tegenkomen: haar grootmoeder(Ada) en moeder (Berthe). Alle drie hebben ze hun eigen levensgeschiedenis, die elkaar voortdurend geraakt hebben.' Drie vrouwen op een veel te groot appartement op een veel te grijze, stille zondag. Drie stadia van verwaand, overmoedig egocentrisme' (Grøndahl J.C. 2008b, 306). De derde gaat over de wirwar van het leven. We leven in een moeras van verwickelingen en verschuivingen, de warrige dagen in het bestaan, een wirwar van ontmoetingen, enz. Maar we zoeken niet naar de oorzaak hiervan.

Boven de veertig

'Als je dan ver in de veertig bent, wordt het je duidelijk dat je in het allerbeste geval de helft van je leven voor je hebt. Je begrijpt zo langzamerhand dat je eigen eindigheid en dat bind je vaster aan wat nabij en wat ervaren is, de voor je liggende werkelijkheid, kinderen, gezin en vrienden. Je weet het allemaal minder zeker, je bent bescheidener, hebt minder verklaringen en meer ontzag voor de wonderen van het bestaan. Je bent kwetsbaar geworden, je ontdekt tot je verbazing dat uit die kwetsbaarheid de enig mogelijke zekerheid voortvloeit, de enige autoriteit waar je op kunt hopen. Namelijk dat dit nu mijn leven is en dat het enkel en alleen mijn verantwoordelijkheid is er iets van te

maken' (Grøndahl J.C. 2008, 24).

Verschil in generaties

'Ze zeggen geen van beide iets. Ingrid probeert zichzelf naast Berthe en Ada van buitenaf te zien. Het is een schilderij, de drie vrouwen in een erker aan de Esplanade, Ze vindt niet dat ze drie generaties ziet, eerder drie stadia van leeftijd, vervaging en onmacht. Vergeleken met haar moeder en haar oma is ze natuurlijk nog steeds jong, maar ze is het stadium voorbij waarop de open leegte aan mogelijkheden het grootst en het meest veelbelovend is. De mogelijkheden om de wereld in te gaan en blijvende verbintenissen te sluiten. Er is alleen leegte over, de stilte in het winterlicht rond de drie silhouetten, twee van hen met rechte rug, de derde een beetje in elkaar gezakt boven het glimmen van de verschroomde wielen van de rolstoel' (Grøndahl J.C. 2008, 302).

Wirwar

Ik had daar geen weet van, en er zijn zoveel dingen in mijn leven waarvan ik hier niet heb gerept, en die niet in verband staan met die oorlogszomer. Maar misschien zoek je helemaal niet naar de oorzaak wanneer je tracht terug te kijken door het moeras van verwickelingen en verschuivingen, de warrige dagen in het bestaan, een wirwar van ontmoetingen en samenleven en afscheid, verbondenheid en verdeeldheid, dichtgeslibde dromen, verbroken of vergeten beloftes en onverwachte openingen. Alles wat je hebt doorleefd, soms vertwijfeld, af en toe juichend, maar meestentijds geen van beide' (Grøndahl J. 2001, 85).

Konstantinos Kaváfis (1863-1933) - De tocht naar Ithaka

De Griekse dichter Kaváfis herinnert ons aan de omzwervingen van Odysseus, op weg naar huis: Ithaka. Hij past dit beeld toe op het verloop van ons menselijk leven. 'Als je de tocht aanvaardt naar Ithaka/ wens dat de weg dan lang mag zijn/ vol wederwaardigheden, vol belevenissen'. Alleen de reis telt.

*'Houdt Ithaca wel altijd in gedachten
Daar aan te komen is je doel.
Maar overhaast de reis in geen geval.
Beter is dat die jaren duurt,
zodat je oud zult zijn
wanneer je bij het eiland
het anker uitwerpt,
rijk aan wat je onderweg verwierf,
en niet verwachtend
dat Ithaka je rijkdom schenken zal'.
(Kavafis K. 1991, 25)*

Karl Ove Knausgård (1968) - Op je veertigste

In zijn boek 'Liefde' geeft Knausgård een beschrijving van de echtscheiding van zijn broer Yngve op zijn veertigste en hij vergelijkt die met de echtscheiding van hun vader op dezelfde leeftijd.

'De overeenkomst in leeftijd, in dit geval slechts met een paar weken verschil, was noch familiair noch genetisch bepaald en de midlifecrisis was geen mythe: langzamerhand werden mensen in mijn omgeving erdoor getroffen en ze kwam hard aan. Sommigen waren bijna gek van vertwijfeling. Waar waren ze zo wanhopig naar op zoek? Naar meer

leven. Met veertig jaar werd het leven dat je op dat moment leidde en dat tot dan toe altijd tijdelijk was geweest, voor het eerst het leven zélf en het feit dat die beide samenvielen, sloot alle dromen uit, ontkrachtte alle voorstellingen dat het eigenlijke leven, dat waarvoor je was bestemd, al het grootse wat je zou volbrengen, elders was. Als je veertig was, begreep je dat alles zich hier bevond, in dit kleine en alledaagse, kant-en-klaar, en dat dit altijd zo zou zijn, tenminste als je niets ondernam. Een laatste keer alles op alles zette.’ (Knausgård K.O.2012, 392-393).

Georgy Konrad (1933) - Tastende levensloop

Op de vraag naar de zin van het leven begint iedereen zijn levensloop op te sommen. Maar Konrad vraagt zich af, wat is hierin waar, hoe oprecht is het, wat is gelogen, wat mag niet boven water komen?

‘Wat is er met mij gebeurd? Wat kan van mijn ondergrondse leven het daglicht velen? Ik zie mijn tastende levensloop. Als een traag dier sleept hij zich door het stof, bij elk kruispunt zoekt hij zijn weg. Heer, geef mij de genade van de oprechtheid en versterk mijn geheugen. Mijn levensopvatting is besloten in mijn daden, staat geschreven op mijn gelaat. Op de vraag wat de zin van het leven is, antwoordt iedereen met een opsomming van zijn levensloop’ (Konrad G. 1987, 7).

Pascal Mercier (1944) - Levenservaringen

In de roman ‘De nachttrein naar Lissabon’ van Mercier geeft Prado zijn visie op het leven. Leven is duizenden ervaringen opdoen, waaronder ook degenen zijn die ons leven vorm, kleur en melodie geven. Hoe graag we het misschien ook willen, er is geen eenheid in deze ervaringen te brengen. Het geeft ons een grote rust als we ons neerleggen bij deze verwarring in het leven.

‘Van de duizenden ervaringen die wij opdoen, brengen wij er hoogstens één ter sprake, en dan ook die ene alleen maar toevallig en zonder de zorgvuldigheid die de ervaring verdient. Tussen al die verzwegen ervaringen zitten diegene verborgen die ons leven ongemerkt zijn vorm, zijn kleur en zijn melodie geven. Wanneer we ons, als archeologen van de ziel, over die schatten buigen, ontdekken we hoe verwarrend ze zijn. Het onderwerp van onze beschouwing weigert stil te staan, de woorden glijden af op wat we beleefd hebben en uiteindelijk staan louter tegenstrijdigheden op papier. Lang heb ik geloofd dat dat een tekortkoming was, iets wat overwonnen moest worden. Tegenwoordig denk ik dat het anders in elkaar steekt: dat de erkenning van de verwarring de koninklijke weg is naar het begrijpen van die vertrouwde en toch raadselachtige ervaringen. Dat klinkt vreemd, ja eigenlijk absurd, dat weet ik. Maar sinds ik de zaak zo zie, heb ik het gevoel voor de eerste keer wakker en levend te zijn’ (Mercier P. 2006, 23-24).

Piet de Moor (1950) - Een gefantaseerde reis

De Moor is op zoek naar het paradijs dat sommige schrijvers voor ogen hebben.

‘Het leven is niets anders dan een gefantaseerde reis, een retour naar de paagrond van het bestaan, herinneringen aan de tijden van vóór de geboorte, aan degene die ik was toen ik nog niet was, aan het verleden dat zich afspeelde voor er van dat verleden sprake was. Geuren en kleuren stimuleren het geheugen en vormen het skelet van de herinnering. Vladimir Nabokov roept altijd het Russische Wyra van zijn kinderjaren op als zijn echte paradijs: de blauwe rozen van het kamerbehang, het open raam: ‘Een gevoel van geborgenheid, van welbehagen, van zomerwarmte doortrekt mijn herinnering.

De spiegel vloeit over van helderheid; een hommel is de kamer binnengekomen en botst tegen het plafond. Alles is zoals het hoort te zijn, niets zal ooit veranderen, niemand zal ooit dood gaan'. In dat schemerland –het voorgeborchte van de volwassenheid- is alles perfect. Boven dat land hangt een hemel die regen met zonneschijn verzoent [...] (Moor de P. 2005, 318).

Robert Musil (1880-1942) - Het midden van het leven

Het leven als een ordelijke opeenvolging van feiten maakt volgens Musil in zijn roman 'De man zonder eigenschappen' een levensverhaal mogelijk. Dat geeft n.l. aan het leven zijn 'loop'. Op deze manier voelen we ons in de chaos geborgen. We vergeten hierbij, dat het leven anders had kunnen gaan dan we denken en dat ons veel dingen overkomen. We accepteren dit alles als een vanzelfsprekendheid. Misschien zouden we onszelf meer moeten zien als een wezen dat tot verandering geroepen is: een mens zonder eigenschappen.

In de chaos geborgen

'De meeste mensen zijn in hun verhouding tot zichzelf in feite vertellers. Ze houden niet van lyriek, of alleen voor korte momenten, en ook al wordt er in de draad van het leven een klein beetje 'omdat' en 'opdat' meegesponnen, ze verafschuwen toch ieder doordenken dat verder gaat dan dat: ze houden van de ordelijke opeenvolging van feiten, omdat die op een noodzakelijkheid lijkt, en ze voelen zich door de indruk die hun leven een 'loop' heeft op de een of andere manier in de chaos geborgen' (Musil R. 1988b, 853).

Het sluipende verloop van het leven

'Op dat moment wenste hij dat hij een man zonder eigenschappen was. Maar dat zal niet zo heel veel verschillen van wat anderen ook wel eens voelen. In feite weten in de jaren van 's levens midden weinig mensen meer hoe zij eigenlijk aan zichzelf zijn gekomen, aan hun genoegens, hun wereldbeschouwing, hun vrouw, hun karakter, hun beroep en hun successen, maar ze hebben het gevoel dat daar nu niet veel meer aan te veranderen is. Je zou zelfs kunnen beweren dat ze bedrogen zijn, want nergens is een afdoende reden te ontdekken waardoor het allemaal is gegaan zoals het is gegaan: het had ook anders kunnen gaan; de gebeurtenissen zijn immers zelden van hen zelf uitgegaan, meestal hingen ze af van allerlei omstandigheden, van hun stemming, van het leven of de dood van heel andere mensen, en zijn als het ware gewoon op een gegeven moment op hen toegesneld. Zo lag in hun jeugd het leven nog als een onuitputtelijke ochtend voor hen, naar alle kanten vol mogelijkheden en niets, en 's middags al is er opeens iets dat er aanspraak op mag maken nu hun leven te zijn, en dat is alles bijeengenomen toch even verrassend als wanneer er op een dag plotseling iemand tegenover je zit met wie je twintig jaar lang heb gecorrespondeerd zonder hem te kennen, en je had hem heel anders voorgesteld. Maar nog veel merkwaardiger is het dat de meeste mensen het helemaal niet merken; zij adopteren de man die bij hen is gekomen, wiens leven zich in hen heeft ingeleefd, zijn belevenissen komen hun nu voor als de uitdrukking van hun eigenschappen en zijn lot is hun verdienste of ongeluk' (Musil R. 1988a, 169).

Een originele manier van leven

'Om zeer voor de hand liggende redenen behandelt elke generatie het leven zoals ze dat aantreft als een vaststaand gegeven, op die paar dingen na die ze graag zou willen veranderen. Dat is nuttig maar verkeerd. De wereld zou toch op elk moment ook naar alle kanten kunnen worden veranderd, of tenminste naar alle gewenste; het zit haar bij wijze van spreken in het bloed. Het zou daarom een originele manier van leven zijn als men eens zou proberen zich niet te gedragen als een definitief bepaald mens in een definitief bepaalde wereld waarin, zou ik willen zeggen, alleen een paar knoepjes hoeven

te worden verzet, wat men dan ontwikkeling noemt; maar van meet af aan als een tot verandering geboren mens die door een tot verandering geschapen wereld wordt ingesloten, zo ongeveer als een waterdruppeltje in een wolk' (Musil R. 1988a, 355: Arnheim aan het woord)

Monica van Paemel (1945) - Tussen geboorte en dood

Volgens van Paemel is het leven als tijdseenheid gespannen tussen geboorte en dood. Dat is het enige dat van ons overblijft: eenmaal geboren, eenmaal gestorven. Deze twee data bakenen een eenheid af in het oneindige.

'De tijden veranderen, maar alles wordt nog altijd neergeschreven tussen twee data. En

veel meer blijft er niet over dan een naam en wat cijfers, vlug vergeten, maar nooit meer uit te wissen. Geen enkel bestaan kan worden overgedaan. Ook diegenen van wie men het spoor bijster is zijn eenmaal geboren, ook diegenen die verdwenen zijn eenmaal gestorven. Leven als historische gebeurtenis: een verstard voorval. Niets bijzonders aan data, behalve dat ze een eenheid afbakenen in het oneindige. Het eindige in het oneindige: tijd is een voorstelling van tijd'. (Paemel van M. 1985, 9).

Fernando Pessoa (1888-1935) - Twee soorten reizen

Het leven als reis is een oude gedachte, meestal gekoppeld aan een bepaalde religie: een pelgrimsreis naar de hemel. Bij Pessoa zijn er twee soorten reizen: de reis naar nieuwe plaatsen op de wereld (daar lag niet zijn voorkeur; hij was zelf nogal honkvast) en de reis van de geest. Dat laatste stond bij hem op de voorgrond. Alles wat een mens beleefd en denkt is de materie van de reis. Hierbij speelt de droom een even grote rol als het zichtbare werk dat hij doet.

Een experimentele reis

'Het leven is een experimentele, onvrijwillig ondernomen reis. Het is een reis van de geest door de materie, en daar het de geest is die reist, leeft men in de geest. Derhalve zijn er contemplatieve zielen die intenser, grootser, stormachtiger hebben geleefd dan andere die naar buiten gericht leefden. Het resultaat is alles. Wat men heeft gevoeld is hetgeen men beleefd. Men begeeft zich net zo moe naar bed van een droom als van zichtbaar werk. Men heeft nooit zoveel geleefd als wanneer men veel heeft gedacht'.